

Jämlikhet/Rättvisa är inte utjämning

I den politiska retoriken hänvisas ofta till att man vill sträva efter rättvisa. Underförstått är då så gott som alltid att med rättvisa förstås ekonomisk utjämning. Man vill försäkra för personer ovanför genomsnittet och förbättra välbefindandet för dem som ligger under. "Ökad jämlikhet" kallades detta med ett ideologiskt slagord som lanserades under slutet av 60-talet.

Rättvisa uppfattas felaktigt som utjämning

Fyrtilialisternas och 68-vänsterns utjämningsfilosofi har inte utmanats på det principiella planet i Sverige sedan dess. Att rättvisa är liktydigt med utjämning har inpräglats i medborgarnas medvetande utan att någon principiell diskussion har underbyggt detta. För många som inte personligen känner sig berörda förefaller det nog på känslomässiga grunder som rimligt att de välbeställda bidrar till de mest behövande som har det svårt.

"När lönen är slut någon dag efter den 20:e i månaden är det många som får gå till socialen om inte de sociala förmånerna förbättras" var ett av påståendena i årets valrörelse.

Bidrag ska inte vara lönsammare än arbete

Denna bild av verkligheten är emellertid inte korrekt. Låg ekonomisk standard är inte främst en fråga om låga löner utan beror på att många inte arbetar på grund av t.ex studier, långtidssjukskrivning, arbetslöshet eller barnledighet. Här är det sociala skydds nätet mer eller mindre avsiktligt utformat så att det inte skall löna sig att låta bli att arbeta. Dagens kritik på detta område lägger dessutom tonvikten vid att bidragen kanske ändå medför att det inte alltid uppfattas som lönsamt att arbeta.

Låga löner inte "utsugning"

Av dessa skäl är 68-vänsterns utjämningskrav i dubbel bemärkelse förlegat: 1) låga löner sågs ju länge som en följd av arbetsgivarnas monopolställning på arbetsmarknaden - "monopolkapitalet sög ut arbetarna". Denna marxistiska teori har knappast några officiella anhängare idag, men skulle till nöds ha kunnat duga som argument för att se låga löner som orättvisa. 2) Men låga inkomster är, som nämnts ovan, inte ens ett löneproblem. Att öka inkomstutjämnningen för att åstadkomma bättre rättvisa mellan kapital och arbete innebär alltså ett dubbelfel: arbetsgivarna har inte monopol och låga inkomster beror inte på låga löner.

Egoistiskt tyckande för att få det bättre på andras bekostnad

Någon annan, genomtänkt rättvis princip som skulle motivera inkomstutjämning är svår att upptäcka i den svenska samhällsdebatten. De som vill ha högre välbefindande på andras bekostnad kan naturligtvis hävda att det är "rättvist" - men även mycket naiva bedömare borde upptäcka att det är fråga om egoistiskt tyckande om ingen ytterligare motivering ges. Om man däremot beskriver välbefindandesskillnaderna i starkt värdeladdade termer som t.ex "klassklyftor" är det mycket lätt att få även insiktsfulla bedömare att uppfatta "utjämning av klyftorna" som en åtgärd för rättvisa.

Lika lön åt alla istället för "klassklyftor"

I SCB:s tidskrift *Välfärdsbulletinen* (3/98) illustreras "klasskillnaderna" med ett "ojämlikhetsindex" som visar att skillnaderna i välstånd mellan arbetare och (högre och mellan)tjänstemän år 1990 är lika små som skillnaden mellan befolkningarna i landsorten och storstäderna. När dessa indexkurvor visar en obetydlig divergens fram till 1995 beskrivs det som "ett alltmer ojämlikt samhälle". Implicit förutsättes uppenbarligen att det enda rimliga är att alla medborgare oavsett yrke borde ha samma standardnivå för att man inte skall ha några "klassklyftor". Är SCB:s tjänstemän avlönade för att sprida försåtlig propaganda för principen om "lika lön för alla"?

Rättvisa är rimligtvis lön efter produktiv förtjänst

Är det inte rimligare att hävda att rättvisa är inkomst någorlunda i proportion till vars och ens bidrag till den totala produktionen - det som nationalekonomerna kallar *marginalproduktivet*? Den som arbetar mycket och med sådant som verkligen värdesätts högt av andra människor skall i så fall ha högre inkomst än andra som arbetar litet eller med i andras tycke mindre viktiga saker. "Raka rör" mellan insats och belöning förefaller vara en intuitivt mycket rimligare princip för social rättvisa än utjämning. Lön efter förtjänst ansluter mycket starkare till likabehandlingsprincipen som ju är den klassiska rättvisesynens fundament, än tesen att *olika* insatser skall ge lika resultat i plånboken. Bör inte det senare ses som en form av särbehandling och diskriminering?

Nivellering är inte omtanke

För att sörja för de verkligt behövande räcker 4 procent av BNP. Det kan klaras utan progressiv skatt.

Skatter eller andra regleringar som är så långtgående att de ger alla lika stora inkomster (nivellering) behövs inte av omtanke om dem som har det svårt. Socialbidragen i Sverige kostar 0,5 procent av BNP. Stöd till handikappade och socialt utslagna mfl kräver i själva verket skatter som motsvarar ca 4 procent av BNP. I Sverige betalar den givande delen av skattebetalarna (ca 37 %) nästan 2/3 av alla skatter – det är över 30 procent av BNP. Av dessa skatter går motsvarande 13 procent av BNP till den tagande delen av befolkningen. Även om enbart den givande delen av skattebetalarna kan åläggas att betala för de mest behövande går inkomster motsvarande ytterligare nästan 10 procent av BNP från de givande till den del av de tagande som inte hör till de mest behövande.

De givande betalar inte bara 20 procent extra skatt i kronor (4/19) av omtanke med dem som har det svårt utan 50 procent extra skatt ytterligare (9/19) som ett steg mot nivellering. Totalt 13/19 procentenheter av BNP eller nästan 70 procent extra skattepåslag för de givande.

Sålunda: Skatterna motsvarar 51 procent av BNP.

De givande betalar 63 % eller 32 procent av BNP.

De givande är 37 % av alla.

De skall betala 37 % av 51 för att göra rätt för sig (blir 19 procent av BNP).

De givande betalar 32 istället för 19 procent av BNP i total skatt.

Alltså betalar de givande 70 procent högre skatt ($32/19=1,68$) för omfördelning.

Egalitär jämlikhet är inte solidaritet

Tvånget att underkasta sig egalitära principer ger inget utrymme för individuella solidaritetshandlingar på moralisk grund.

Jämlikhet och solidaritet är i sin ursprungliga betydelse relativt okontroversiella värden. Ståndsamhällets feudala privilegier vill de flesta inte ha tillbaka. Medborgarna skall vara jämlikar i sin relation till staten och lagarna. Det betyder inte att de är likadana i sin personliga framtoning. Först med egalitär jämlikhet införs kravet att alla skall vara individuellt likartade och leva under lika materiella förhållanden.

Ett schematiskt argument för denna likriktning är "solidariteten med de svaga". De som ligger under genomsnittet (utan tvångsringripan) skall få det bättre genom att de över snittet tvingas avstå från en del av sina tillgångar därför att osjälviskhet är ett så ädelt värde. Ett första fel är att solidaritet i gängse mening inte betyder absolut osjälviskhet. Solidaritet innebär en viss uppoffring i nuet för att hela gruppen skall få det bättre på längre sikt. En fackförening kan uppmana de anställda att solidariskt gå ut i strejk och ta en inkomstminskning just nu i utbyte mot en mycket större löneökning om stridsåtgärderna lyckas genom enig solidaritet.

Ett andra fel är att någon som tvingas till att uppträda som om hon var osjälvisk inte behöver vara det i sitt sinne. En påtvingad solidaritet där individen inte har något verkligt val är ingen riktig solidaritet. Den påtvingade "solidariteten" saknar ädelhet och moraliskt värde.

Utilitarism är inte humanism

"Största möjliga lycka åt största möjliga antal" är en inhuman princip eftersom en minoritet kan berövas all värdighet för att genom sin misär bidra till majoritetens maximala lycka.

Idealistiska teoretiker menar att nyttomoralen (utilitarismen) kräver nästan total inkomstutjämnning för att summan av lycka minus summan av anti-lycka skall bli så stor som möjligt. Genom att beröva en högre medelklassfamilj i Täby en del av dess inkomster för att ge dessa pengar åt en lägre medelklassfamilj i Kumla så ökar lyckosumman i samhället, enligt denna morallära. Täbyfamiljens anti-lycka är nämligen enligt denna etik något mindre än den extra lycka familjen i Kumla erfar när den får en del av täbyfamiljens pengar. Detta argument för utjämnning bygger på en teori att man kan göra nyttojämförelser mellan individer. Modern forskning har övergett denna uppfattning. Dessutom finns det ingen enighet kring målet att samhällsnyttan skall maximeras på bekostnad av individernas rättigheter och värdighet.

Nyttomoralen kan motivera många gräsligheter. En gladiator kan åläggas plikten att slitas i stycken av vilda lejon om det finns en tillräckligt stor publik på arenan som i viss mån uppskattar "skådespelet". Men ett civiliserat samhälle accepterar inte principen "ändamålet helgar medlen" och måste därför avvisa utilitarismen. Nyttomoral är inte humanism.

Vanliga inkomstskillnader är inte katastrofala klyftor

En lågavlönad tjänar 7 procent mindre än genomsnittsinkomsten efter skatter och bidrag – en höginkomsttagare 62 procent mer.

Sverige har en inkomstfördelning som är den mest utjämnade av alla länder.

Inkomstskillnaderna har visserligen ökat under 1990-talet men det beror mycket på ökad arbetslöshet och att fler studerar. Enligt en undersökning för 1998 var inkomsten för en

heltidsarbetande lågavlönad (gränsen för den nedersta tiondelen av alla heltidsarbetande) efter skatter och bidrag endast 7 procent lägre än medianinkomsten (hälften under, hälften över av alla). För en höginkomsttagare (gränsen där nio tiondelar ligger under) var den disponibla inkomsten 62 procent högre än den disponibla medianinkomsten. Socialbidraget för en ensamstående låg 25 procent under medianen.

Höginkomsttagaren har bara drygt dubbelt så stor disponibel inkomst (inkl kapitalinkomster) som den lågavlönade. De stora inkomstskillnader som av och till rapporteras i media berör bara något tusental personer av sex miljoner! Det är inga "klyftor" som leder till social katastrof i Sverige om man inte hetsar fram den.

Belöning efter förtjänst är frihetens ekonomiska fundament

Den som inte får utnyttja sin naturliga begåvning utsätts för ett obefogat tvång. Frihet förutsätter att man får behålla frukterna av sitt arbete.

Den som t ex är musikaliskt begåvad måste för att kunna kallas fri ha rätt att ta lektioner och uppträda mot betalning. Egalitär jämlikhet som hindrar den musikaliske att utveckla sin talang och ger skattefinansierad utbildning åt de omusikaliska måste därför avvisas.

Omusikaliska sångare och musiker är inte förtjänta att få samma belöning som musikaliska. Den som genom sitt arbete åstadkommer något som andra uppskattar och vill betala för måste få behålla betalningen om hon inte frivilligt avstår från den. För friheten har det ingen betydelse om förmågan att få uppskattning från andra är medfödd eller inte.

Rättvisa är raka rör mellan insats och belöning

Det är rättvist att alla behandlas lika. Den som gör dubbelt så mycket uppskattat arbete som en annan skall ha dubbelt så stor belöning. Att ge olika insatser samma belöning kan passa för barns veckopengar men inte för vuxna.

Den gängse definitionen av rättvisa är likabehandling. "Social rättvisa" är termen för olika mönster för inkomstfördelningen och liknande. Enligt Rawls är en fördelning rättvis om man satt av en legitim mängd inkomster etc till de sämst ställda. Därefter är rimligen även hos Rawls rättvisa "raka rör" mellan insats och belöning.

Alla skall, för att kunna kallas fria, ha rätt att sätta av en del av sina inkomster för att försäkra sig mot ofärd. Om staten lägger sig i hur detta sker minskar friheten. Men staten kan inte helt avstå från ingrepp eftersom andra statsliknande organisationer då får fritt fram att minska friheten. En liten grad av tvång måste finnas kvar för att garantera rättvisan.

Frihet är frihet från tvång

Egalitär jämlikhet ger upphov till mycket tvångsutjämning. Det kan inte kallas frihet eftersom frihet i vanligt språkbruk är frihet från tvång.

De som vill införa egalitär jämlikhet måste erkänna att de också vill minska friheten. Det är intellektuellt ohederligt att låta påskina att omfördelning är ett sätt att öka friheten. "Älska frihet mer än guld" skaldade biskop Thomas (fler citat). Bevisbördan borde ligga på egalitaristerna att förklara varför de egentligen vill ha utjämning och att detta inte är motiverat av egoism, avundsjuka eller missunnsamhet – varken på egna eller andras vägnar. Hittills har "egalisterna" (ett förslag till mindre krånglig term) inte presenterat något utarbetat argument för att vi alla skall acceptera ganska långtgående tvångsåtgärder i syfte att öka den

egalitära jämlikheten förutom den orealistiska utilitarismen. Det enda sakliga "rättfärdigandet" av utjämningen har formulerats av P-O Edin som hänvisar till att denna behövs för att undvika revolter och kriminalitet. Är inte detta ett indirekt sätt att hävda att "makt är rätt"?